

SAVSAD

Savunma ve Savaş Araştırmaları
Dergisi
The Journal of Defence and War
Studies

İbrahim GÜNEŞ

Muş Alparslan Üniversitesi, Fen-Edebiyat
Fakültesi, Tarih Bölümü, Muş, Türkiye.

Muş Alparslan University, Faculty of Science
and Letters, Department of History, Muş,
Türkiye

Geliş Tarihi/Received 05.12.2024

Kabul Tarihi/Accepted 06.03.2025

Yayın Tarihi/Publication
Date 18.06.2025

Sorumlu Yazar/Corresponding

author: İbrahim GÜNEŞ

E-mail: ibrahimgn02@gmail.com

Atıf/Citation: Güneş, İ. (2025). Cengiz
Han'ın büyük komutanlarından Muqali
(木華黎- mu hu ali) ve onun Moğol
İmparatorluğu'ndaki askerî kariyeri.
SAVSAD Savunma ve Savaş
Araştırmaları Dergisi, 35(1), 29-54.

Content of this journal is licensed under a
Creative Commons Attribution-NonCommercial-
NoDerivatives 4.0 International License.

Araştırma Makalesi
Research Article

DOI: 10.54078/savsad.1596797

Cengiz Han'ın Büyük Komutanlarından Muqali (木華黎- mu hu ali) ve Onun Moğol İmparatorluğu'ndaki Askerî Kariyeri

Muqali (Muquali), One of Genghis Khan's Great Commanders, And His Military Career in The Mongol Empire

ÖZ

Muqali, Cengiz Han'ın askerî harekâtlarında büyük bir rol oynamış ve özellikle Çin seferlerinde başarılar elde etmiş önemli komutanlardan birisidir. 1211 yılında başlayan Moğolların Çin'e yönelik askerî harekâtları, Muqali'nin komutasındaki birliklerin kritik katkılarıyla şekillenmiştir. Moğollar, Çin'in kuzeyindeki Jin İmparatorluğu'nu (1113-1234) zapt etme sürecinde Muqali, bu harekâtların başında yer almıştır. İlk olarak, Hsia Hsia (Tangut) Devleti'nin egemenliğini sona erdiren başarılı seferlerde yer almış, ardından Jin İmparatorluğu'na karşı yürütülen savaşlarda başrol oynamıştır. 1211'deki ilk Moğol saldırıları sırasında Muqali, ordunun sol cenahını yönetmiş ve Wusha Kalesi'ni kuşatarak Moğolların Çin'e karşı ilk zaferini elde etmiştir. Bu zafer, Muqali'nin askerî yeteneklerini kanıtlamış, sonraki savaşlarda Moğolların üstünlüğünü pekiştirmiştir. 1212 ve 1213 yıllarında Moğollar, Jin topraklarına ilerleyerek, özellikle Zijingguan ve Wuhu iling gibi önemli yerleşim yerlerini ele geçirmiştir. 1215'te Zhongdu kuşatılmış ve yaklaşık bir yıl süren kuşatma sonucunda şehir düşmüştür. Zhongdu'de 80.000 kişi öldürülmüş ve şehir Moğollar tarafından işgal edilmiştir. Muqali'nin bu süreçteki liderliği, Moğolların savaş taktikleri ve stratejik zekâlarıyla birleşerek önemli zaferler elde edilmesine olanak sağlamıştır. Bununla birlikte onun başarıları yalnızca askerî zaferlerle sınırlı kalmamış, aynı zamanda Muqali, düşmanları sindirme ve moral üstünlük sağlama amacı güden sert bir liderlik sergilemiştir. Zhongdu kuşatmasında yaşanan teslimiyet gecikmeleri ve ardından gelen kıyım, Muqali'nin düşmanlarına karşı acımasız yaklaşımını yansıtmaktadır. Bu makale de onun Moğol İmparatorluğu'nun kuruluşundaki askerî rolüne odaklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Muqali, Cengiz Han, Moğollar, Tangutlar, Çin.

ABSTRACT

Muqali was one of the key commanders in Genghis Khan's military campaigns, playing a crucial role, especially in the Mongol invasions of China. The Mongol military operations against China, which began in 1211, were significantly shaped by the contributions of Muqali's forces. During the conquest of the Jin Dynasty (1113-1234) in northern China, the Mongols made substantial progress, with Muqali leading many of these operations. Initially, he participated in successful campaigns that ended the Hsia HsiaTangut rule, and later, he took a leading role in the battles against the Jin Dynasty. During the first Mongol assaults in 1211, Muqali commanded the left wing of the army and laid siege to Wusha Fortress, securing the Mongols' first victories. These triumphs demonstrated his military prowess and solidified Mongol dominance in subsequent battles. In 1212 and 1213, the Mongols advanced into Jin territory, capturing key locations such as Zijingguan and Wuhu Pass. In 1215, Beijing was besieged, and after nearly a year-long siege, the city fell. Around 80,000 people were killed, and the city was occupied by the Mongols. Muqali's leadership during this period, combined with Mongol war tactics and strategic brilliance, enabled significant victories. However, his achievements were not limited to military success. Muqali demonstrated a ruthless leadership style aimed at demoralizing and subduing enemies. The delays in surrender during the siege of Beijing and the subsequent massacre reflect his harsh approach towards adversaries. This article focuses on his military role in the establishment of the Mongol Empire.

Keywords: Muqali, Genghis Khan, Mongols, Tanguts, China.

Giriş

Moğolların batı seferleri, Müslüman kaynaklarının çokluğu sayesinde nispeten daha kapsamlı bir şekilde incelenebilmiştir. Moğol askerî harekâtlarının ilk dönemleri, bu sürece tanıklık eden İbnü'l-Esir, Nesevî, Cüzcanî ve Cüveynî gibi müellifler tarafından detaylı bir şekilde ele alınırken Cengiz Han'ın batı seferlerine kıyasla daha fazla önem atfettiği anlaşılan Çin seferleri için aynı durum söz konusu değildir. Cengiz Han'la başlayıp Kubilay Han'ın (1263-1294) hükümdarlığının ortalarına kadar tam anlamıyla başarıya ulaşamayan bu süreç hakkında bilinenler oldukça sınırlıdır. Çin üzerine yapılan seferlerin ayrıntılarına dair yeterli bilgiye sahip olmadığımız gibi, bu askerî harekâtları yöneten komutanlar hakkında da yeterli araştırma yapılmadığını kabul etmemiz gerekir.

Bununla birlikte Cengiz Han'ın üstün askerî yetenekleri bilinse de onun döneminde gerçekleşen seferlerin hızlı ve başarılı bir şekilde sonuçlanmasında bazı

komutanlarının rolü göz ardı edilemez. Cengiz Han'ın boy reisliğinden devlet hükümdarlığına geçiş sürecinde, etrafındaki seçkin komutanların üstün askerî becerileri, imparatorluğun kuruluşu ve genişlemesinde en önemli etkenlerden biri olmuştur. Bu komutanlar arasında, hanedan mensubu olmamasına rağmen, Cengiz Han'dan sonra en büyük askerî liderlerden biri olarak kabul edilen Muqali¹ önemli bir yer tutar. Ancak, Muqali üzerine yapılan çalışmalar oldukça sınırlıdır ve onun faaliyetleri genellikle Çin seferleri bağlamında ele alınmıştır.² Hâlbuki Muqali, 1223 yılındaki ölümüne kadar neredeyse Moğol İmparatorluğu'nun ikinci adamı konumundaydı. Kwanten, Muqali'nin askerî kariyerinin abartıldığını savunsa da (Kwanten, 1978, s. 31-36), bu eleştirel değerlendirmelere rağmen Muqali'nin, erken dönem Moğol tarihinin en önemli figürlerinden biri olduğu gerçeği değişmez. Özellikle Kuzey Çin'deki Jin İmparatorluğu (1113-1234) üzerine düzenlenen seferlerde elde ettiği büyük başarılar, onun dönemine damga vuran bir şahsiyet olduğunu kanıtlamaktadır. Ayrıca, devrin kaynakları, Muqali'nin Cengiz Han ile birlikte Moğol İmparatorluğu'nun kuruluşu ve genişlemesinde en etkili figürlerden biri olduğunu doğrulamaktadır.

Moğol İmparatorluğu'nun erken dönemine damgasını vurmuş, Cengiz Han'ın "Dört Bahadır" olarak adlandırdığı komutanlarından biri olan Muqali'nin mevzu bahsedilen araştırmaların büyük çoğunluğu Cengiz Han'ın askerî faaliyetlerine odaklanmış, Muqali ise yalnızca dolaylı olarak ele alınmıştır. Muqali'nin çocukluk ve gençlik yıllarına dair yaşamına ilişkin kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Ancak, Cengiz Han'ın Çin seferleri sırasında Muqali'nin başarıları ve komutanlık yetenekleri hakkında bazı kayıtlara rastlanmaktadır. Yine de bu bilgiler, onun hayatının tüm yönlerini aydınlatacak kapsamda değildir. Bununla birlikte, mevcut veriler değerlendirildiğinde, özellikle Muqali'nin komutanlık becerileri ve askerî kabiliyeti açıkça ortaya konulabilir. Bu çalışmanın amacı, erken dönem Moğol İmparatorluğu tarihinde önemli görevler üstlenmiş bu değerli komutanın, tarih sahnesinde belirlediği dönemden 1223 yılındaki ölümüne kadar süren ve büyük ölçüde askerî seferlerle şekillenen hayatını incelemektir.

Muqali'nin İlk Zamanları

Muqali'nin, Moğolların Celayir kabilesine (Çince: 札剌) mensup olduğu

¹ İsim kaynaklarda farklı şekilde yazılır. Moğolların Gizli Tarihi'nde Muhali (Moğolların Gizli Tarihi, 2010, 66; Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011, 76), Yuan Shi'deki biyografisinde “木華黎-Mu hu ali” (Yuan Shi, 119.2928) Reşidüddin'in Cami't-Tevarih'inde “موقلى” (Reşidüddin, 1373 hş, 1/599) şeklinde geçmektedir.

² Muqali'nin bilhassa 1216 yılından sonraki Çin seferlerindeki faaliyetleri hakkında en geniş bilgi Martin'in eserinde yer almaktadır (Martin, 1977, 239-282).

bilinmektedir. Babası Gü'ün U'a, annesi ise Kokui'dir (Moğolların Gizli Tarihi, 2010, s. 66; Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011, s. 76; Yuan Shi, 1976, 119/2928; Reşîdüddîn, 1373 hş, I, s. 599; Sagang Sechen, 2023, s. 66; Atwood, 2004, s. 99; Wing, 2017, s. 40). Bununla birlikte, Muqalı'nın çocukluğu ve gençlik yılları hakkında çok az bilgi bulunmaktadır. Yuan Shi'de, Muqalı'nın Celayirli olduğu ve bu kabilenin uzun süredir Onon Nehri'nin (Çince: 阿难水) doğusunda yaşadığı belirtilmektedir. Aynı kaynağa göre, Muqalı dünyaya geldiğinde çadırından beyaz bir duman yükselmiştir ve bu olay, kâhinler tarafından onun ileride olağanüstü bir kişi olacağı şeklinde yorumlanmıştır. Yetişkinlik döneminde ise ince ve kararlı bir zekâyâ sahip olmuş, uzun kolları sayesinde de mükemmel bir okçu olarak ün kazanmıştır (Yuan Shi, 1976, 119/2928).

Yuan Shi ve Dung Pin Wang'ın Asaleti gibi eserlerde, Muqalı'nın babası Gü'ün U'a'nın beş oğlunun bulunduğu yazılmaktadır. Bu oğullar sırasıyla Hulu Hu Er, Chi Li Hu Er, Mu hu ali (Muqalı), Bu Hua ve Dai Sun'dur (Yuan Shi, 1976, 119/2928; Shao Hung, 2012, s. 62). Muqalı'nın, Cengiz Han'ın erken dönem faaliyetlerinden itibaren onun yanında yer aldığı bilinmektedir. 12. yüzyılın sonlarına doğru, Timuçin'in diğer yerel Moğol liderleriyle giriştiği mücadeleler sırasında önemli olaylar yaşanmıştır. 1197 yılında Timuçin'e bağlı bir ordu, Timuçin'in mensubu olduğu Kıyatlar gibi Borçigin oymağının bir alt kolu olan Jürkinlere saldırmıştır. Bu saldırı, Jürkinlerle birlikte hareket eden Celayirliler arasında da paniğe sebep olmuştur. Bu süreçte, Celayirli lider Gü'ün U'a, Timuçin'e kayıtsız şartsız itaatini sunmuş ve böylece tarih sahnesinde önemli bir değişimin başlangıcına vesile olmuştur. Bu olaydan sonra, Timuçin ile hareket etmeye başlayan Celayir kabilesinin yükselişi gözlemlenmiştir. Celayir kabilesinden birçok komutan, sadece Büyük Moğol İmparatorluğu'nun değil, aynı zamanda İlhanlı tarihinin de şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. İlhanlıların yıkılışından sonra ise bu kabile mensuplarının kendi adlarıyla bir devlet kurdukları da tarihsel kayıtlarda belirtilmektedir (Moğolların Gizli Tarihi, 2010, s. 66; Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011, s. 76; Yuan Shi, 1976, 119/2928; Atwood, 2004, s. 392).

Yuan Shi'de Muqalı'nın babası Gü'ün U'a'nın (Çince: Kong Wen Ku Wa - 孔温窟哇), Cengiz Han ile olan tanışıklığı ilginç bir hikâye ile aktarılmaktadır. Gü'ün U'a, Cengiz Han ile akrabalık bağları nedeniyle onun sancağı altında savaşa katılmış ve Merkitler ile Naimanlar üzerine düzenlenen seferlerde büyük başarılar elde etmiştir. Ancak Naimanlar yeniden isyan edince, Cengiz Han onları bastırmak için birkaç emriyle birlikte sefere çıkmıştır. Bu sefer sırasında ordu erzak sıkıntısı çekmiş ve bir nehir kenarında bir binek hayvan bulmuşlardır. Hayvanı kesip Cengiz Han'a yedirmişlerdir. Fakat tam bu sırada Naimanlardan bir birlik ani bir baskın düzenlemiştir. Çıkan çatışmada Cengiz Han'ın atı ölmüştür. Bu kritik anda Gü'ün U'a, kendi atını Cengiz

Han'a vererek onun kaçmasını sağlamış, kendisi ise geride kalıp düşmanla savaşıırken hayatını kaybetmiştir (Yuan Shi, 1976, 119/2928).

Muqali'nin mensup olduğu Celayir kabilesinin, Timuçin'in (Cengiz Han) mensup olduğu Kıyat kabilesine coğrafi olarak yakın bir bölgede, Onon Nehri'nin doğusunda yaşadığı bilinmektedir. Bu nedenle, Gü'ün U'a ile Cengiz Han arasındaki ilişkinin veya tanışıklığın daha erken bir tarihe dayandığı düşünülebilir. Kaynaklar, Gü'ün U'a'nın kahramanlık hikâyesinin ardından Muqali'nin XIII. yüzyılın başında, Cengiz Han ile omuz omuza savaştığı dönemde tarih sahnesine çıktığını kaydeder. Bu dönemdeki başarıları, onun üstün askerî yeteneklerine dair ipuçları sunmaktadır. Özellikle Moğolların Gizli Tarihi'nde, Muqali'nin Cengiz Han'ın yakınında bulunup ona tavsiyelerde bulunduğu ve bu sayede kısa süre içinde yükseldiği belirtilmektedir (Moğolların Gizli Tarihi, 2010, s. 162). Muqali'nin, babasının Cengiz Han'a olan sadakati ve kahramanlığı gibi, kendi askerî dehasıyla da Moğol İmparatorluğu'nun genişlemesinde kilit bir rol oynadığı görülmektedir.³

Muqali'nin biyografisini içeren Yuan Shi bile çocukluğu ve gençliği hakkında çok az bilgi verir (Yuan Shi, 1976, 119/2928-29). Ancak, onun 1223 yılında 54 yaşında öldüğü söylendiğine göre 1169-1170 yıllarında doğduğu tahmin edilebilir. Bununla birlikte, Moğollarda doğdukları zaman kendilerini bir yaşında saymaları göz önünde bulundurulduğunda, doğum tarihini 1168 yılına çekmek de mümkün görünmektedir. Muqali, adları bilinen Cila'un Hayici, Jebke ve Buka ile Gü'ün U'a ve Koku'i'nin beş çocuğundan üçüncüsü olarak dünyaya gelmiştir. Büyükbabası Telegetü Bayan, Cengiz Han'ın cediti olan Kaydu üzerinden Kabul Han'ın soyuna dayanmaktadır ve bu nedenle Cengiz Han ile akrabalığı bulunmaktadır. Cengiz Han'ın diğer Moğol liderleri karşısında yükselişiyle birlikte Moğol kabilelerinin birleşmesinde son derece etkili olan Muqali, ilk olarak Çin kaynaklarında büyük bir komutan olarak gösterilmektedir. Bu kaynaklar, 1221 gibi onun hayatta olduğu bir dönemde kaleme alındığı için oldukça önemlidir. Lou Shang, Muqali'nin dış görünüşüne dair izlenimlerini az da olsa aktarmış, ancak oğlunun fiziksel olarak oldukça yakışıklı olduğunu belirtmiştir (Shao Hung, 2012, 61-63; Yuan Shi, 1976, 119/2928). Muqali'nin hangi tarihte Cengiz Han'ın hizmetine girdiği kesin olarak bilinmemektedir. Ancak, anlaşıldığı kadarıyla Gü'ün U'a Cengiz Han'ın emrine girdikten kısa bir süre sonra, Muqali de Cengiz Han'ın "dört bahadır" (Çince: Li ban qu lu-dou/掣里班曲律) olarak anılan Bo'arcu (Çince: Bo er shu/博尔术), Borogul

³ Moğol Gizli Tarihi'nde Muqali'nin Cengiz Han'ın emrine girdikten sonra "Düşmanı bastırıp, ganimeti alıp, gelecek düşmanın, kılıç ağzını körletip, Dönecek düşmanı, tümünden kırıp, binit atımın, kuyruğu üzerinden, duman pus çektirip, bindiğim atımın, yelesi üzerinden, doğan güzel güneşin, kızıl ışığını saçtırıp, her savaşta yenmiş, mutlu güzel haberi, bahadır sana ulaştırayım" şeklinde bir hitapta bulunduğunu yazar (Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011, 76)

(Çince: Bo er hu/博尔忽) ve Cila'un (Çince: Chi lao we/赤老温) ile, dört önemli komutandan biri olmuştur. Çin seferi sırasında ise diğer komutanların üzerinde bir konuma yükselmiştir (Moğolların Gizli Tarihi, 2010, 66; Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011, 76; Yuan Shi, 1976, 119/2928; De Rachewiltz, 1993, 3).

Reşîdüddîn, Muqalı'yi bin kişilik birliklerin başında (emir-i hezare) olarak göstermektedir. Yine aynı müellife göre Muqalı'nın emrinde yaklaşık 3.000 kişilik bir ordu bulunmaktaydı (Reşîdüddîn, 1373 hş, 1/599). Bunun dışında, "dört bahadır"dan sonra "dört köpek" olarak adlandırılan Cebe, Hubilai, Celme ve Sübedey'in geliyordu. Ayrıca, Yuan Shi, Muqalı'nın Cengiz Han'ı defalarca canı pahasına koruyup kolladığından bahsetmektedir (Yuan Shi, 1976, 119/2929). Moğolların Gizli Tarihi'nde anlatılan olaylardan, Muqalı'nın 1197-1198 gibi erken bir tarihte ve genç yaşta Cengiz Han'ın yanında yer aldığını varsayabiliriz (Moğolların Gizli Tarihi, 2010, 66; Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011, 76).

Muqalı'nın Cengiz Han'ın hizmetinde üstlendiği en önemli görevlerden biri, 1199 yılında Tuğrul'un Naimanlarla yaşadığı sürtüşme üzerine düzenlenen seferdir. Kaynaklarda geçen bir anlatıya göre, Cengiz Han'ın büyük saygı duyduğu ve babası Yesügey'in de andası (kan kardeşi) olan (Cheng Wou Ts'in Tchong Lou, 1951, 1/230-231) Ong Han lakaplı Kereyitli Tuğrul, Naimanlarla mücadele ederken Cengiz Han'dan yardım istemiştir. Bu nedenle, Cengiz Han, dört bahadırından Bo'orcu, Borogul ve Cilaun ile Muqalı'yi bu sefere göndermiştir. Naimanlara karşı yapılan bu sefer oldukça etkili olmuş, Altay Dağları civarında Naiman orduları bozguna uğratılmış ve sayısız silah ganimet olarak ele geçirilmiştir (Moğolların Gizli Tarihi, 2010, 86-87; Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011, 111; Cheng Wou Ts'in Tchong Lou, 1951, 1/296; Yuan Shi, 1976, 1/7; Yuan Shi, 1976, 119/2929; Atwood, 2004, 397).

Naimanlar karşısında elde edilen başarılar, Muqalı'nın kariyerini pekiştirdiği gibi, Cengiz Han'ın Moğol kabilelerini birleştirme çabasında karşısına çıkan en büyük engellerden birisi olan Tatarlar üzerine yapılan etkili mücadelelerde de orduların komutanlığını üstlenmesini sağlamıştır. Bu başarılar, Muqalı'nın askerlik meziyetlerini ortaya koymuş ve onu Cengiz Han'ın en güvendiği komutanlar arasına sokmuştur. Şüphesiz bu durum, Muqalı'yi diğer üç bahadırlardan üstün bir konuma getirmiştir. Tatarların yenilgisi, Cengiz Han'ın tüm Moğolları kendisine bağlaması için yeterli olmamıştır, çünkü Ong Han Tuğrul hâlâ Moğollar üzerinde derin bir etkiye sahipti. Ancak, Cengiz Han'ın durdurulamaz yükselişi, kaçınılmaz olarak onu Ong Han ile karşı karşıya getirmiştir. Bu nedenle, Cengiz Han ile Tuğrul arasındaki iyi ilişkiler, 1203 yılında yerini amansız bir düşmanlığa bırakmış gibi görünmektedir (Moğolların Gizli Tarihi, 2010, 99-103; Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011, 127-131; Cheng Wou Ts'in Tchong Lou, 1951, 1/393, 416-417, 422; Yuan Shi, 1976, 1/10-12; Yuan Shi, 1976, 119/2929; Cüveynî, 2013, 91-93).

Cengiz Han'ın diğer Moğol kabileleri üzerinde hâkimiyet kurmasıyla çeşitli ailelerden pek çok asker devşirilmişti. Askerler, Cengiz Han'ın karizmatik kişiliğinden etkilenerек onunla manevi bir bağ kurmuş ve bu nedenle son derece istekli davranmışlardı. Bu durum, Ong Han'ı destekleyen askerlerin, daha motive olmuş Cengiz Han'ın askerleri karşısında başarılı olamamalarına yol açmıştır. Çeşitli bölgelerde yapılan çatışmalar sonucunda, Muqali'nin düzenlediği bir gece baskını Ong Han'ın merkez (kalp) ordugâhının dağılmasıyla sonuçlanmıştır. Yuan Shi'nin belirttiğine göre, Ong Han, daha sonra bir Naiman tarafından öldürülmüştür (Moğolların Gizli Tarihi, 2010, 99-112; Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011, 127-143; Yuan Shi, 1976, 1/12; Yuan Shi, 1976, 119/2929; Cüveynî, 2013, 93). Muqali'nin bu başarısı, Cengiz Han'ın tartışmasız bir şekilde Moğolların en büyük lideri olmasının önünü açmıştır. Artık Cengiz Han'ın emrinde, Muqali gibi Moğolistan'ın en yetenekli komutanları ve en iyi savaşan askerlere sahip kalabalık bir ordu bulunmaktaydı.

Öte yandan, Cengiz Han'ın birer birer dize getirdiği Taycikut, Tatar, Kereyit ve Merkitlere mensup bazı firari askerler, Naimanlardan Taygan Han adlı birinin etrafında toplanmışlardı. Bu olay, Cengiz Han'ın Moğol kabileleri nedeniyle karşı karşıya kaldığı son tehlike olmuştur. Cengiz Han, bu tehdidi ortadan kaldırmak amacıyla, Muqali'nin başında olduğu kalabalık bir orduyu görevlendirmiştir. 1204 yılında, Moğolistan bozkırlarının hâkimiyeti adına yapılan bu meydan okuma girişimi, Muqali'nin etkili seferiyle yalnızca bastırılmakla kalmamış, bir daha böyle bir girişime cesaret edilemeyecek şekilde ağır bir darbe indirilmiştir. Bu olay, Cengiz Han'ı sorgusuz bir şekilde bozkırın tek hükümdarı haline getirmeye yetmiştir (Moğolların Gizli Tarihi, 2010, 116-128; Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011, 146-166; Yuan Shi, 1976, 1/13; Sagang Sechen, 2023, 65; De Rachewiltz, 1993, 3-4).

Cengiz Han'ın komutanlık yeteneklerinin yanı sıra, etrafındaki komutanların başarıları da ona bozkırın hükümdarlığını adeta altın tepside sunmuştur. 1206 yılında toplanan büyük kurultayda, Muqali ve diğer emirlerin ülke içindeki düzenin sağlanmasındaki katkılarını vurgulamış; onların, bir yayın oku veya bir bedenın kolu ne ise kendisi için de aynı anlama geldiğini belirtmiştir (Yuan Shi, 1976, 119/2929). Tüm Moğol kabileleri Cengiz Han'a itaat ettiğine göre artık daha büyük bir aşamaya geçilebilirdi ki bu da yıllarca Moğolları etkisi altında tutan Çin'e yönelmekti. Cengiz Han, kendisini bu seviyeye getiren komutanlarını unutmuyarak, dört bahadırına devleti yönetiminde önemli askerî görevler vermiştir. Muqali, sol ordunun komutanlığına getirilmiş ve ayrıca "Goo Van/Guo Wang" yani "devletin prensi" unvanıyla onurlandırılmıştır (Moğolların Gizli Tarihi, 2010, 133-138; Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011, 173-178; Li Xinchuan, 2021, Yuan Shi, 1976, 119/2929; Reşîdüddîn, 1373 hş, I, s. 599; De Rachewiltz, 1993, 4; Atwood, 2004, 139; Tsai, 2011, 95; Pow, 2017, 33).

Muqali'ye verilen bu görevler, aslında kurultayda kararlaştırılan Çin seferinin esas komutanı olarak ilan edilmesi anlamına geliyordu. Kendisine bahşedilen bu komutanlık, aşağıda ele alacağımız Çin seferlerindeki başarılarıyla pekiştiğinde, Moğollar nazarında onu bir efsane haline getirecektir. Ancak hem Tangut hem de Cürcenler üzerine yapılan seferlerde Muqali'nin isminin geçmemesi dikkat çekicidir. Tangut ve Jin üzerine girilen bu askerî harekâtlarda onun adının geçmemesi, Cengiz Han'ın Muqali'yi Moğolistan'da bıraktığı ihtimalini güçlendirse de bu denli kritik bir seferde onun yokluğu makul karşılanamaz (Yuan Shi, 1976, 1/14; De Rachewiltz, 1993, 4). Her ne kadar kaynaklarda adı geçmese de, 1206 ve 1211 yılları arasındaki söz konusu seferlere bizzat katıldığı konusunda şüpheye mahal bırakmamaktadır.

Muqali'nin İlk Çin Seferlerinde Görev Alması

Muqali'ye askeri alanda şöhret kazandıran en önemli olaylar, 1211 yılından sonra Çin'e karşı Moğolların başlattığı seferlerdir. Ancak, Çin'in kuzeyini yöneten Jin Hanedanı üzerine yapılan seferle doğrudan ilişkili olan ve daha önce gerçekleşen, Kansu merkezli Hsia Hsia Tangut Krallığı üzerine düzenlenen askerî harekâtları ele almak önemlidir. Yukarıda da belirtildiği gibi, 1206 yılında yapılan ve Büyük Moğol İmparatorluğu'nun kuruluş hadisesi olarak kabul edilen kurultayda, Cengiz Han, ordusunun ana birliklerini Çin üzerine sevk etme kararı almıştı⁴. O dönemde Çin, kuzeyde Jin Hanedanı, güneyde ise Song Hanedanı arasında iki büyük bölgeye ayrılmıştı. Cengiz Han, Gobi Çölü'nü geçerek asker kaybetmek yerine, nispeten daha zayıf bir halka olarak gördüğü Kansu bölgesinden ilerlemeyi tercih etmiştir. Ancak bu güzergâh üzerinde Hsia Hsia Tangut Krallığı engelini aşması gerekmektedir (Martin, 1942, 195-196; Martin, 1977, 113-154).

Hsi Hsia Krallığı'nın yetmiş yaşındaki hükümdarı Ren Zong (1139-1193), 1193 yılında ölünce yerine henüz on yedi yaşındaki oğlu Huan Tsung (1193-1206) geçmişti. Onun dönemine dair bilinen az sayıdaki bilgilerden biri, Tangut bölgesinde gerçekleşen ilk Moğol akınıdır. Hükümdarlığının son yılında yaşanan bu saldırılar, Hsia Hsia Krallığı'nın tarihinde eşi benzeri görülmemiş bir krize yol açmıştır. Hem 1206 Huan Tsung'un ölümü hem de bir anda başlayan Moğol saldırıları, Tangutların hızla Moğolların egemenliğine girmesinde etkili olmuştur. Aslında 1170 yılından itibaren bazı göçebe grupların Tangutları ve Jinleri rahatsız ettiği bilinse de hiçbir grup, Cengiz Han liderliğindeki bu Moğol akınının yarattığı etkiyi yaratamamıştır. Bu nedenle hem Tangutlar hem de Jinler, bu göçebe istilasına hazırlıksız yakalanmışlardır (Martin, 1942, 196).

⁴ Cengiz Han'ın Çin ile ilgili hadiseleri için bk. Nesevî, 1986, 10-11; Cüzcanî, 1402 hş, 2/99-104; Batîfî, 1394 hş, 69-70; Kutbeddin el-Şirazî, 2010, 65-66; Mirhând, 1375 hş, 5/58-59.

Ong Han Tuğrul'un bertaraf edilmesiyle, oğlu İlga Sengün 1203 yılında Tibet üzerinden Tangutlara sığınmaya çalışmıştır. Ancak Tangutlar, bu firariyi kabul etmemiş ve yerel bir yönetici tarafından yakalanarak öldürülmesini sağlamışlardır. Bu durum, Cengiz Han'a Tangutlar üzerine saldırı düzenlemek için aradığı bahaneyi sunmuştur. Nitekim İlga Sengün'ün öldürülmesine rağmen, Cengiz Han kaçışını bahane ederek Tangutlar üzerine kısa süreli bir askerî harekât emri vermiştir. 1205 yazında küçük bir Moğol birliği, Tangutlara şiddetli bir akın düzenleyerek bazı bölgeleri yağmalamış, ancak bu seferin keşif amaçlı olduğu ve kısa sürdüğü anlaşılmıştır (Yuan Shi, 1976, 1/13-14; Martin, 1942, 196-197). Asıl saldırı 1206 yılına ertelenmiştir. Bu durum, İlga Sengün'ün Tangutlara kaçışının, Moğolların Song'a kadar devam eden seferlerine bahane yarattığını göstermektedir.

1206 yılında, Cengiz Han'ın büyük han ilan edildiği sıralarda, Tangut sarayında Huan Tsung'un kuzeni Wei Ming bir darbe yaparak iktidarı ele geçirmişti. Bu gelişme, Cengiz Han'a yeniden sefere çıkmak için uygun bir fırsat sunmuştur. Kısa bir süre sonra bir Moğol birliği Tangut topraklarında belirmiştir. Bu askerî harekâtın, söz konusu kurultaydan hemen sonra gerçekleşmiş olması, harekâtın kurultayda ele alındığını ve icrası konusunda karar alındığını göstermektedir. Ancak, 1206 yılının sonlarına doğru düzenlenen bu seferin çok etkili olmadığı görülmektedir. Yine de Moğolların Tangut seferleri 1208 yılına kadar devam etmiştir (Yuan Shi, 1976, 1/13-14; Jin Shi, 1887, 207-209; Martin, 1942, 197-199).

Bu dönemde Tangutlar, Jinlerle Moğollara karşı müşterek bir savunma bloğu oluşturmayı denemişlerdir. Ancak Jin İmparatoru'nun ani ölümü ve yerine geçen Wei Shao Wang'ın etkili bir yönetim kuramaması nedeniyle bu girişim başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Cengiz Han ise, 1206 yılında başarıya ulaşmayan askerî harekâtın ardından, 1209 yılında daha etkili bir sefer düzenlemeyi başarmıştır. Ho Shi'ye (Sarı Nehir'in batı yakası) giren Moğollar, bizzat Tangut prensi tarafından komuta edilen seçkin bir orduyu ezip geçmiş, ayrıca Hsi Pi Ou Ta adlı üst düzey bir komutanı da esir almışlardır (Li Xinchuan, 2021, 57; Yuan Shi, 1976, 1/14; Martin, 1942, 199-200; Martin, 1977, 113-119).

Moğollar, bu başarının ardından Wu La Hai'ye doğru ilerleyerek, daha önce yendikleri Tangut ordusunun kalan birliklerini amansız bir takiple ikinci kez mağlup etmeyi başarmışlardır. Sonrasında güneye doğru ilerleyen Moğollar, başkent K'o I Men'e yönelmişlerdir. Burada, sarp kayalıkları aşp ilerlerken ikinci bir Tangut prensinin komuta ettiği bir orduyla aniden karşılaşmışlardır. Uzun ve şiddetli geçen bir muharebenin ardından bu orduyu da dağıtmayı ve firara zorlamayı başarmışlardır. Cengiz Han, bu noktada eski bir Moğol taktikini uygulayarak, K'o I Men'in yakınından geçen Sarı Nehir'in (Houang Ho) bir kolunun yatağını değiştirip şehri sular altında bırakmayı planlamıştır. Ancak inşa edilen yapay bentlerin

yıkılması sonucu, Moğol ordugâhının bulunduğu kamp alanı sular altında kalmış ve kuşatma kaldırılarak geri çekilmek zorunda kalınmıştır. Yine de bu olaydan önce Cengiz Han, esir düşen Hsi Pi Ou Ta'yı Tangut hükümdarı Li An Quan'a göndermeyi başarmıştır. Bu girişim neticesinde, Hsia Hsiahükümdarı, Cengiz Han'a itaatini bildirmek için bir prenses (muhtemelen kızı), değerli mücevherler ve hayvanlarla dolu bir kafilе göndermiştir (Yuan Shi, 1976, 1/14; Martin, 1942, 200-202; Martin, 1977, 119-120).

Böylece Hsi Hsia Seferi, Tangutların Moğollara itaat etmek zorunda bırakılmasının yanı sıra, ilerideki seferlerde Moğollara asker desteği sağlanmasını içeren bir barış antlaşmasıyla sonuçlanmıştır. Bu gelişme, aynı zamanda daha büyük bir hedef olan Jin Seferi için batı yakasının güvence altına alınmasını sağlamıştır. Bu sefer, yalnızca Tangutları Moğol hâkimiyeti altına sokmakla kalmamış, Tibet'in fethini ve Uygur medeniyetinin kazanılmasını da beraberinde getirmiştir. Cengiz Han'ın bir sonraki hedefi, Tangutların dostane ilişkiler sürdürdüğü Cürcenler tarafından kurulan Tunguz Jin İmparatorluğu'ydu. Bu nedenle, Tangutların askerî desteği, aynı zamanda Tangutlarla Jinler arasında 1124 yılından beri süregelen barış antlaşmalarının da sona erdirilmesi anlamına gelmekteydi. Moğollar, Tangutları bünyelerine katmalarının ardından, 1209 yılında Tangut askerlerinin de dâhil olduğu kalabalık bir orduyla Cürcen topraklarına girmişlerdir (Yuan Shi, 1976, 1/14; Martin, 1942, 201; Martin, 1977, 120-123). Nihayetinde, aşağıda detaylandırılacağı üzere, 1214 yılına kadar devam eden zorlu mücadeleler, Moğol ordusunun büyük üstünlüğüyle sonuçlanmıştır. Tangutların tamamen itaate, Cürcenlerin ise kesin yenilgiye uğratılmasıyla Kuzey Çin'in kapıları Moğollara sonuna kadar açılmıştır.

Cengiz Han, Tangut engelini ortadan kaldırdıktan sonra nihai hedefi olan Çin'e karşı 1211 yılında savaş ilan edebilmiştir. Bundan sonraki gelişmeler ise bizzat Cengiz Han'ın liderliğinde ve özellikle Muqali'nin askerî operasyonlarıyla şekillenmiştir. Moğol kabilelerinin tamamının itaat altına alınmasının ardından sıra Çin'e gelmiştir. Daha önce de belirtildiği üzere, bu dönemde Çin'in kuzeyinde Mançurya bölgesini idare eden Jin İmparatorluğu güçlü bir hâkimiyet kurmuş durumdaydı. Cengiz Han, 1211 yılının kışında ordusunun önemli bir kısmını Göbi Çölü üzerinden güneye sevk ederek büyük savaşı resmen başlatmıştır (Moğolların Gizli Tarihi, 2010, 167; Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011, 215; Li Xinchuan, 2021, 51, 58; Yuan Shi, 1976, 1/15; Yuan Shi, 1976, 119/2930). Bu süreçte Muqali, ordunun sol kanadını yönetirken, önemli komutanlardan Cebe öncü (yezek) birliklerinin komutasını üstlenmiştir (Moğolların Gizli Tarihi, 2010, 167; Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011, 215-216; Yuan Shi, 1976, 1/15; Allsen, 1994, 357; Dafeng-瞿大風, 2003, 248).

Cengiz Han'ın oğullarından Çuçi, Çağatay ve Ögeday birinci ordunun komutasına atanmış, diğer oğlu Tuluy ise Cengiz Han'ın yanına alınarak merkez (kalp) ordularını

yönetmiştir. Kardeşi Kasar ise üçüncü ordunun başına getirilmiştir. İlk olarak sol kanadın başındaki Muqali, Wusha Kalesi'ni kuşatmıştır. Çok şiddetli çarpışmaların ardından kale nihayet Moğolların eline geçmiştir. Moğol ordusunun seçkin birlikleri, Muqali'nin komutasında ilerlemeye devam ederken, Çin kaynaklarına göre, bu sırada Cengiz Han'ın liderlik ettiği ana Moğol ordusu, sayıları 400.000'i bulan Jin askerleriyle göğüs göğse çarpışmaya girmiştir. Sonuçta Moğollar, bu büyük savaştan zaferle ayrılmıştır (Yuan Shi, 1976, 1/15; Yuan Shi, 1976, 119/2930; Martin, 1943b, 60-61; Martin 1977, 164). Bu savaş, stratejik olarak oldukça önemli bir dönüm noktasıydı ve Çin'in kuzeyinin Moğollara açılmasını sağlaması bakımından tarihe geçti. Ayrıca, savaşın sonucunu belirleyen en kritik hamlelerden biri, Muqali'nin Çin ordusunun saflarını yarmasıydı. Bu zaferin ardından Moğollar, gayet müstahkem olan Huihe Kalesi'ne taarruz etmişlerdir. Çin kaynaklarına göre, bu çatışmalarda çok sayıda seçkin Çinli asker öldürülmüştür. Yuan Shi, bu olayın Çin ordusuna toparlanamayacak kadar ağır bir darbe vurduğunu belirtmektedir (Yuan Shi, 1976, 1/16).

1212 yılında Moğollar, Dehing'e ani bir saldırı düzenlemiş ve burayı da diğer kaleler gibi zapt etmişlerdir. Çin ordusunun neredeyse her yerde pusu kurmasına rağmen, Moğollar bazen meydan savaşı, bazen de kale kuşatmaları ile 1213 yılına kadar önemli başarılar elde etmişlerdir. Aynı yıl, Zijingguan şehri ele geçirilmiş ve yerle bir edilmiştir. Ardından, Wuhu lling'de Jin İmparatorluğu'nun en seçkin ordularından biri imha edilmiştir. Kısa süre içinde çevredeki irili ufaklı birçok mevki boyun eğmek zorunda kalmıştır. 1213 yılında Cengiz Han, ordusunu üçe bölerek farklı hedeflere yönelmiştir. Kendisi Çin'in iç kesimlerine ilerlerken, Muqali'yi Li ve Yidu gibi direniş gösteren yerleşim yerlerini ele geçirmekle görevlendirmiştir (Li Xinchuan, 2021, ss. 52-55; Yuan Shi, 1976a, ss. 16-17; Yuan Shi, 1976b, s. 2930; Martin 1977, ss. 155-157). 1214 yılına gelindiğinde, savaşın bu safhası bir öncekilerden daha başarılı geçmiştir. Muqali'nin komutasındaki birlikler, bölgenin merkezi sayılan Mizhou'ya karşı etkili bir sefer düzenlemiştir. Bu harekât sırasında, şehrin önemli bir kısmı yok edilmiş, birçok insan katledilmiş ve şehir zapt edilmiştir. Ardından Moğol ordusu güneye yönelmiştir. Bu süreçte Çinli valiler, Moğol ilerleyişini durdurmak için büyük hediyeler göndermişse de bölgede kalan tüm askerler teslim olmak zorunda kalmıştır. Cengiz Han, bu gelişmelerin ardından ordusunu Çin'den çekmiş ve Muqali'yi Liaodong'un fethiyle görevlendirerek seferin bu safhasını tamamlamıştır (Moğolların Gizli Tarihi, 2010, ss. 170-172; Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011, ss. 216-218; Yuan Shi, 1976a, s. 17; Yuan Shi, 1976b, s. 2930).

Dört yıl süren bu seferler, yalnızca Çin'in direnme gücünü ortadan kaldırmakla kalmamış, aynı zamanda muhkem şehirlerde yaşayan halk üzerinde büyük bir şok etkisi yaratmıştır. Özellikle tarımla uğraşan nüfusun önemli bir kısmı bu süreçte kıyıma uğramıştır. Bu gelişmelerin sonucunda çiçeği burnunda Jin İmparatoru Hu An

Zong (1213-1224), Cengiz Han'a sulh teklif etmek zorunda kalmış ve bu teklifi desteklemek amacıyla kızıyla birlikte 500 erkek ve kız, 3.000 at ve çok sayıda hediye göndermiştir. 1214 yılının sonlarına doğru büyük bir zaferle tamamlanan Çin seferi, Moğollar için muazzam bir başarı olarak kayıtlara geçmiştir. Bu seferlerde Muqali'nin sergilediği üstün başarılar da ona Moğol toplumu içinde haklı bir şöhret kazandırmıştır. Cengiz Han, kazandığı toprakları korumak ve henüz ele geçirilmeyen bölgeleri fethetmek amacıyla Muqali'yi Çin'de bırakmayı uygun görmüştür (Moğolların Gizli Tarihi, 2010, ss. 172-174; Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011, ss. 218-220; Li Xinchuan, 2021, s. 65, ss. 60-62; Yuan Shi, 1976a, s. 17; Yuan Shi, 1976b, s. 2930; Jin Shi, 1887, s. 217; Martin, 1977, ss. 170-171).

Cengiz Han'ın Jin topraklarındaki faaliyetleri sırasında, Muqali ilk olarak Jin'in başkenti Zhongdu'nun (Pekin) kuşatması sırasında Cürcenlerin anavatanı sayılan Mançurya'ya yönelmiştir. Kuzeye doğru ilerleyen Muqali, karşısına çıkan orduları birer birer dağıtarak kış başlamadan önce bölgedeki önemli şehirleri ele geçirmek için bir dizi sefer düzenlemiştir. Liaoning'in batısında yer alan Gaozhou'ya yaptığı ani saldırı, bu harekâtların önemli bir parçasıdır. O dönemde şehir, oldukça müstahkem bir kale ile savunulmaktaydı. Ancak kale komutanı Youhing'in katledilmesinin ardından şehir düşmüş ve Moğollar içeriye sel gibi akmıştır. Şehirde yaşayan halkın büyük bir kısmı kılıçtan geçirilmiş, ardından Lu Yong ve Jin Pu şehirlerinin muhafız birlikleriyle yapılan çatışmalar sonrasında bu şehirler de teslim olmak zorunda kalmıştır (Yuan Shi, 1976a, s. 18; Reşîdüddîn, 1373 hş, s. 1/456).

1215 yılına gelindiğinde Gaozhou, Yizhou ve Shunzhou gibi önemli şehirler artık Moğol egemenliğine girmişti. Muqali'nin Mançurya'daki faaliyetleri oldukça başarılı geçmişti ve sırada Jin İmparatorluğu'nun başkenti Zhongdu'ya vardı. Zhongdu'yu savunmak için geniş bir ordu ve savaş malzemesi yığılmıştı. Ancak Çin ordusu, Muqali'nin birliklerini şehir önlerine ulaşmadan önce karşılaşmıştı. Bu şiddetli çarpışmanın ardından Çin ordusu yenilgiye uğramış ve kaçmaya çalışırken ağır kayıplar vermişti. Bu zaferden sonra savunmasız kalan Zhongdu, Moğollar tarafından kuşatıldı. Şehirdeki garnizon, Shao Ao adındaki bir komutanın yönetimindeydi. Çin kaynaklarına göre, kuşatma sırasında kalede 200.000 insan bulunuyordu. Yaklaşık bir yıl süren bu kuşatmanın sonunda Moğollar şehri ele geçirdi. Aynı kaynaklarda, şehirde 80.000'den fazla insanın öldürüldüğü belirtilmektedir. Rivayetlere göre, Wanyan Hilie ve Gao Deyu adlı iki komutanın öncülüğünde üst düzey askerî erkân, Shao Ao'ya suikast düzenleyerek öldürmüş ve yerine Gao Deyu'yu getirmiştir. Ancak Gao Deyu'nun Moğollara teslim olmasına rağmen kalenin düşüşünün gecikmesi, Muqali'yi öfkelenlendirmiş ve birçok komutanın idam edilmesine yol açmıştır. Bu askerî harekât ilkbaharda başlamış ve kışın bastırmasına rağmen hız kesmeden devam etmiştir. Çok geçmeden Muqali'nin komutasındaki Moğol ordusu Hingzhong eyaletine ulaşmış ve burayı da ele

geçirmiştir. Günümüzde Pekin'e karşılık gelen Zhongdu, Cengiz Han tarafından kuşatıldığı sırada Jin İmparatoru, direnişi organize etmek için Kaifeng'e çekilmiştir. Sonunda, 1215 yazında Zhongdu Moğolların eline geçmiştir. Bu zaferden sonra Cengiz Han, ana ordu ile Moğolistan'a dönmeye karar vermiş ve Zhongdu'nun savunması için Muqali ile birlikte Samuga adlı bir komutanı bırakmıştır. Ancak Jin İmparatoru, devletin merkezini Kaifeng'e taşıyarak burada yeniden direniş hazırlıklarına girişmiştir. Bu hamle, Cengiz Han tarafından bir ahit bozulması olarak değerlendirilmiş ve Jin'e yeniden savaş ilan edilmesine yol açmıştır. Hebei bölgesi işgal edildikten sonra Zhongdu yeniden kuşatılmıştır. Bu sırada Jin ordusu ile yapılan büyük bir savaşta Çinli askerler ağır bir yenilgi almış ve çoğu katledilmiştir. Ardından Zhongdu tamamen ele geçirilmiş, şehir halkı ise son ferdine kadar öldürülmüştür (Li Xinchuan, 2021, 57, ss. 66-68; Yuan Shi, 1976a, ss. 18-19; Yuan Shi, 1976b, ss. 2930-31; Jin Shi, 1887, s. 219; Reşidüddîn, 1373 hş, s. 1/456; Martin, 1942, s. 203; Martin, 1977, ss. 195-214).

Cengiz Han'ın Çin'den Dönüşü ve Muqali'nin Çin'deki Faaliyetleri

Cengiz Han'ın Moğolistan'a dönmesinden sonra Muqali, Çin'deki seferlerin en büyük komutanı haline geldi. Bu süreçte karşılaştığı ilk önemli sorun, Tangutlar ile Jin Hanedanlığı arasındaki ilişkilerin nasıl bir seyir izleyeceği oldu. Ancak Tangutlar, tereddüt etmeden Jinlere karşı Moğolları aktif olarak desteklemeye başladılar. Her ne kadar kaynaklarda birçok bölgenin peş peşe ele geçirildiği ve bazı Cürçen ile Tangut yetkililerinin Moğolların tarafına geçtiği belirtilse de, Muqali'nin önünde hâlâ büyük bir iş yükü vardı. Buna rağmen, önceki zaferleri hem Moğol askerlerinin motivasyonunu artırmış hem de ona Çin'in yeni hükümdarı gibi hareket etme yetkisi kazandırmıştı (Yuan Shi, 1976, 1/19).

Cengiz Han'ın dönüşünün hemen ardından Muqali, seferlerine kaldığı yerden devam etti. Sefer öncesinde yerel yöneticilere haber göndererek teslim olmalarını istemiştir. Ayrıca, Moğolistan'dan 8.000 süvari ve 30.000 piyade asker takviyesi almıştır. Bu suretle Gücünü artıran Muqali, ordusunu Shenshui'ye sevk etmiştir. Jin komutanı Ying Ching, Ho To bölgesinde 200.000 askerle direnmeye çalıştıysa da ağır bir yenilgi almış, bu çarpışmada birçok Çinli ve Moğol askeri ölmüştür. Özellikle Moğol tarafındaki kayıplar, Muqali'nin seferlerin şiddetini artırmasına neden olurken, Yihian ve Jinzhou gibi yerlerde de benzer sonuçlar yaşanmıştır. Rivayetlere göre, Jinzhou kuşatmasında 3.000 Moğol askeri hayatını kaybetmiştir. Jinzhou'nun uzun süre direniş göstermesi üzerine şehir, Moğollar tarafından tamamen abluka altına alınmış ve dışarıdan erzak girişine izin verilmemiştir. Bu nedenle kale, üç ay sonra teslim olmak zorunda kalmıştır. Kalede bulunan ileri gelenler ve keşişler, Muqali'den en azından sivillerin hayatını bağışlamasını talep etmişlerdir. Ancak kalenin uzun süre direnmesi ve bu süreçte çok sayıda Moğol askerinin kaybı,

Muqali'nin bu talepleri reddetmesine yol açmıştır. Sonuç olarak, sivil ya da asker ayrımı yapılmadan hayatta kalanların çoğu infaz edilmiştir. Bu olaydan sonra Moğolların öfkesi, Fuzhou ve Huachgeng gibi yerleşim yerlerine de sıçramıştır. Jinzhou'nun düşmesinden hemen sonra Moğol ordusu Guangning önlerinde belirmiştir. Burada da şiddetli çarpışmalar yaşanmış ve kale teslim olduktan sonra hiçbir sivile merhamet gösterilmemiştir. Büyük bir halk kitlesi Moğol kılıçlarıyla katledilirken, çevredeki köy ve kasabalar da yağmalanmış ve ateşe verilmiştir. Bölgedeki bazı yöneticiler ise son anda kaçmayı başarmışlardır. 1216 sonbaharına gelindiğinde, Liaoning tamamen Moğol egemenliğine girmiştir. Bu başarıların ardından Muqali, ordunun bir kısmını Çin'de bırakarak Cengiz Han'ın yanına, Moğolistan'a dönmüştür (Yuan Shi, 1976a, ss. 20-21; Yuan Shi, 1976b, s. 2931; Jin Shi, 1887, ss. 221-231, Martin, 1977).

Muqali, Çin'deki üstün başarılarından dolayı, Kerelün Nehri kıyısında bulunan Cengiz Han'ın yanına vardığında büyük bir hürmetle karşılanmıştır. Bu buluşmada kendisine, altın mühürlü bir fermanla eyalet prensi anlamına gelen "Gui Ong-گويانگ" ve usta öğretmen anlamına gelen "Taisi" unvanları verilmiştir. Cengiz Han, ayrıca altın tamga (mühür) ve hükümdarlık sembolü olan dokuz kuyruklu beyaz tuğun bir kopyasını da hediye ederek Muqali'yi onurlandırmıştır. Bu törenle birlikte Muqali, Çin'deki tüm Moğol ordusunun başkomutanlığı görevine atanmıştır. Reşîdüddîn'e göre, "Gui Ong" unvanı Cürcenler tarafından verilmiştir. Bunun nedeni, Muqali'nin Cürcenler üzerine düzenlediği seferlerdir. Ayrıca Reşîdüddîn, bu unvanın genellikle belirli bir bölgenin padişahlarına verildiğini de eklemiştir (Reşîdüddîn, 1373 hş, 1/459).

Cengiz Han'ın bu onurlandırma hamlesi, Muqali'nin diğer komutanlardan daha üstün bir konuma getirildiğini açıkça göstermektedir. Bunun yanı sıra, Muqali'ye verilen yetkiler, kendisini Cengiz Han ile eş bir otoriteye sahip kılacak kadar geniştir. Moğol tarihinde bu denli büyük yetkileri alan ilk ve tek kişi olması, onun Moğol İmparatorluğu'ndaki benzersiz yerini gözler önüne sermektedir. Muqali, Moğolistan'da fazla kalmamıştır. Zira o sırada Cengiz Han, Harezmsahlar üzerine büyük bir sefere hazırlanmaktaydı. Bu nedenle Muqali, Çin'e geri dönerek bıraktığı askerî operasyonlara devam etmiştir (Yuan Shi, 1976a, s. 21; Yuan Shi, 1976b, s. 2932; Jin Shi, 1887, ss. 233-234; Reşîdüddîn, 1373 hş, ss. 1/459-460; De Rachewiltz, 1993, s. 5).

Cengiz Han, 1217 yılında Muqali'yi "dokuz tuğlu büyük bir sancakla" Çin seferine memur ederken (Yuan Shi, 1976, 119/2932)⁵, Reşîdüddîn'in aktardığına göre, ona Çin'deki kazanımları korumasını ve henüz ele geçirilmemiş yerleri zapt etmesini

⁵ Li Xinchuan, bu sırada Muqali'yi Samuqa Ba'atur ile karıştırmaktadır (Li Xinchuan, 2021, 69).

emretmiştir. Muqali, Çin üzerine sefere çıktığında maiyetinde şu birlikler bulunuyordu: Bir tümen (10.000 asker), bin kişilik Kûşîkûl, dört bin kişilik Oyrat, Botu Gürgân komutasında iki bin kişilik İkîrâs, Kûyildâr oğlu Mönggâ Kâlcâ komutasında bin kişilik Mangut, Âlçî Noyan komutasında üç bin kişilik Konkurât, Muqali'nin kardeşlerinden Tâysûn komutasında iki bin kişilik Celayir askeri. Bu birliklerin dışında Moğol olmayan Karahitay ve Cürcen çerik birlikleri de yer alıyordu. Bu birliklerin başında *أُوْبَا وَانْغُشَانْ* (Obâ Vangşân) adında biri bulunuyordu. Ayrıca, Cengiz Han'ın emriyle *وَانْغُشَانْ تُوْغَانْ* (Tûgân Vangşân) komutasında yeni bir birlik daha eklenmiştir. Reşîdüddîn'e göre, "Vangşân" ifadesi, Emir-i Tümen anlamına geliyordu (Reşîdüddîn, 1373 hş, s. 1/459; Martin, 1943, s. 207; Wing, 2017, s. 40). Yuan Shi'de ise Muqali'nin, çeşitli Moğol zümrelerinden aldığı askerî destekten bahsedilmektedir (Yuan Shi, 1976b, s. 2932).

Muqali, Çin'e varır varmaz Tangutların tam desteğiyle karşılanmıştır. Tangutları da yanına alarak fazla beklemeden harekete geçen Muqali, Moğollara ait asıl ordunun Batı'da sefere giriştiği dönemde, Çin'de büyük çaplı seferler düzenlemiştir. Bu destek, zamanlama açısından oldukça faydalı olmuştur. Ancak Tangutlarla birlikte Moğollar, 1218 yılının güz aylarında Çin'in orta kesimlerine etkili seferler düzenleyebilmiştir. İlk olarak batı başkentinden He Tung'a giren Muqali, sırasıyla Tai Yuan, Phin Yang, Sin Chzheu, Dai Zheu, Tse Zheu, Lu Zheu, Fyn Zheu, Ho Zheu (Shen Si'de) ve Suicgeng'i kuşatarak ele geçirmiştir. Ardından, etrafa dağılan birlikler Lizhou ve Zongshan'ın alındığı haberini getirmiştir. Bu şekilde, küçüklü büyüklü birçok yer ele geçirildikten sonra tüm birlikler nihayetinde Jin savunmasının merkezi sayılan Thai Goan önünde toplanmıştır. Beklenebileceği üzere, Thai Goan'ın kuşatması uzun sürmüş ve kale halkı çok kanlı muharebelere tanıklık etmiştir. Şehrin başkomutanı Uhuri de Shen, büyük bir özveriyle kaleyi savunmuştur. Şehrin kuzeybatı köşesi çöktüğünde, bu alan arabalarla yeniden kapatılmıştır. Çin kaynaklarına göre, Moğollar üç kez surlara tırmanmış, ancak her seferinde püskürtülmüştür. Aynı kaynaklar, oklar ve taşların yağmur gibi yağdığını belirtmektedir. Buna rağmen, burçları savunanlar direnememiş ve kale duvarında büyük bir gedik açılmıştır. Moğol askerleri şehre akın etmiş, şehir yağmalanmış, evler ve dükkânlar ateşe verilmiş, halkın büyük bir kısmı katledilmiştir. Kısa bir süre sonra Huang Ling Gan'da konuşlanan 200 bin kişilik Jin ordusundan 20 bin askerin Muqali'ye karşı harekete geçtiği haberi Moğol karargâhında yankılanmıştır. Muqali, iki taraf arasında yaşanan bu şiddetli savaşı da kazanmayı başarmıştır. Ardından Moğol ordusu, Huang Ling Gan'da kalan Jin askerleriyle karşılaşmak üzere ilerlemiştir. Moğolların geldiğini gören Jin birlikleri, nehrin güney yakasında mevzilenmiştir. Muqali ise ilk olarak süvarilerine kısa silahlarla savaşmalarını emretmiştir. Yapılan saldırıda Jin ordusu tamamen yenilmiş ve çok sayıda asker nehirde boğulmuştur. Bu zaferin ardından Muqali, ordusunu toplayarak Chu Qiu'yu ele geçirmiştir. Daha sonra Shan Chzheu üzerinden Dun Phing'e ilerlemiş ve şehri

kısa sürede kuşatmıştır (Yuan Shi, 1976a, s. 21; Yuan Shi, 1976b, s. 2932; Jin Shi, 1887, ss. 233-239; Martin, 1942, s. 205).

1218 yılının ortalarında başlayan seferlerde büyük başarılar elde edilirken, bu askerî operasyonların 1219 yılında da hız kesmeden devam etmesine karar verilmiştir. Muqali, Jin topraklarının önemli bir kısmını ele geçirdikten sonra Zheng Ding'e gelerek burayı kuşatmıştır. Şehrin komutanı Wushan, hiç tereddüt etmeden itaatini sunmuştur. Ardından Shih T'hyan Ni (Shanxi) ve He Bei bölgesinin batı kısmındaki bazı yerlere müfettişler atanmıştır. Daha sonra Muqali, Man Chen'e ulaştığında Mungu Buhu'yu üç bin hafif süvariyle Dao Ma Guan'a göndermiştir. Bu esnada Wushan, General Ge Tkhe Tsyen'i Thai Chjeu'yu kuşatması için önden sevk etmiştir. Mungu Buhu ile karşılaşan Ge Tkhe Tsyen, yapılan savaşta büyük bir yenilgiye uğramıştır. Bunun ardından Muqali, Shih T'hyan Ni'yi He Bei'deki "Batı Yolu Müfettişliği"ne, Wushan'ı ise onun yardımcısı olarak görevlendirmiştir. Burada, askerî birliklerle beraber yeni ele geçirilen toprakları düzene sokar sokmaz, bölgelerden hafif süvarilerden oluşan bir orduyu, itaate yanaşmayan Ji Nan'a göndermiştir. Üç bölge ve altı mahalleden oluşan, 300.000 kişinin yaşadığı Jin Shih'nin yöneticisi, direnmeden teslim olmuştur. Muqali, bu yöneticiyi Cengiz Han adına vali olarak atamıştır (Yuan Shi, 1976, 1/21; Yuan Shi, 1976, 119/2932; Jin Shi, 1887, 241-243; Atwood, 2004b, 245).

Tangutlarla yapılan ortak saldırılar, 1220 yılında güneydeki Song Hanedanı'na karşı geniş çaplı bir harekâta dönüşmüştür. Cengiz Han'dan bu yönde bir emir gelmediğine göre, Song üzerine yapılan bu seferler, Muqali'nin inisiyatifleriyle gerçekleştirilmiş gibi görünmektedir. Ancak kısa bir süre sonra, Song üzerine büyük bir sefer için henüz erken olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca Jin Hanedanlığı'na ait toprakların önemli bir kısmı hâlâ ele geçirilememiştir. Bu seferler, yalnızca Muqali için değil, Çin'deki diğer Moğol orduları için de zor bir dönem olmuştur. 1221 yılı itibarıyla, bu seferler yerini peş peşe gelen yenilgilere bırakmıştır. Netice itibarıyla, Moğollar Çin'den sürülmemiştir; ancak bu dönemde yeni toprakların zapt edilmesi mümkün olmamıştır (Yuan Shi, 1976a, ss. 20-21; Martin, 1942, s. 207; Martin, 1977, ss. 260-262).

Bununla birlikte, eğer Möngge Buka ve Shig T'ien Ying gibi komutanların şahsi başarıları olmasaydı, Moğolların o güne kadar elde ettikleri kazanımları kaybetmeleri işten bile değildi. Jin üzerine yapılan operasyonların çıkmaza girmesi üzerine Tangutlar, vaat ettikleri askerleri göndermekte bir süre isteksiz davranmışlardır. Bu durum, gönderilen elçilerin eli boş dönmesiyle bir süre seferlerin durdurulması tehlikesini de beraberinde getirmiştir. Ancak 1222 yılında, Tangutlar 1209 yılındaki antlaşmalarına sadık olduklarını göstermek amacıyla 50.000 asker gönderme teklifinde bulunmuşlardır. Bu durum, Muqali'ye askerî

harekâtları yeniden başlatma fırsatı sağlamıştır (Yuan Shi, 1976b, s. 2934; Martin, 1942, ss. 207-208).

Muqali'nin Son Günleri ve Ölümü

Tangutlar, yalnızca Çin'deki seferlerin devam etmesini sağlamakla kalmamış, gelişmiş mühendislik yetenekleri ve Çin'in iç kesimlerini çok iyi bilen kılavuzları sayesinde Moğolların burada daha rahat manevra yapabilmesine de katkıda bulunmuşlardır. Fakat yukarıda bahsedilen teklifin Muqali tarafından kabul edildiğine dair herhangi bir işaret bulunmamaktadır.

Kanaatimize göre, bu teklife karşı Muqali'den somut bir adım gelmemiş olmalı ki kısa bir süre sonra Cürcenler ile Tangutlar arasında bir ittifak ortamı oluşabilmiştir. Bu sebeple Moğol saflarında savaşıyan Tangut askerlerinin geri çekilmesi, Moğolların ikmal hatlarını ciddi anlamda tehlikeye sokmuştur. Bu haber kısa bir süre sonra Muqali'ye ulaştığında, derhal Tangutların geri çekilme yollarını kapatıp kaçıyı engellemeye çalışmıştır. Aynı zamanda Tangut bölgesine büyük bir sefer düzenlemek için harekete geçmekte tereddüt etmemiştir. Kasım ayında başlatılan askerî harekât, anlaşıldığı üzere oldubittiye getirilmiş ve istenilen sonucu verememiştir. Kış aylarında ise Moğol ordusu, Yunzhong yoluyla Taihe Hisarı'ndan geçerek Jiazhou'ya girmiştir. Jin komutanı Wang Gongzuo, şehir düşerken kaçmayı başarmış; Shi Tianying adında bir başka Çinli komutan ise geçici olarak Xingtai'nin komutanlığına atanmıştır (Yuan Shi, 1976a, s. 21; Yuan Shi, 1976b, s. 2934).

Moğol ordusu, bu şekilde Suide'ye ilerleyerek Matizhai şehrini ele geçirmiştir. Daha sonra, Yanan şehrine yaklaşık otuz mil mesafede karargâh kurmuşlardır. Bu sırada Jin eyalet valisi Wanyan Heda, 30.000 askerle birlikte şehrin yardımına yetişerek buranın doğusunda mevzilenmiştir. Moğol öncü birliklerinin başındaki Buhua, 3.000 süvariyle keşfe çıkarak edindiği bilgilerle Jin ordusunun kendilerini küçümsediğini haberini almıştır. Buhua da Muqali'ye başta yenilip geri çekiliyor gibi yapmayı teklif etmiştir. Bu plan diğer Moğol komutanları tarafından onaylanmış ve büyük bir soğukkanlılıkla uygulanmıştır. Gece yarısı, Moğol ana ordusu gizlice şehirden doğuya, yaklaşık on beş mil uzaklıktaki iki vadiye pusuya yatmıştır. Ertesi gün, Buhua'nın birlikleri öne çıkıp küçük bir saldırı düzenlemiştir. Jin askerlerini gördüklerinde davullarını ve sancaklarını bırakarak geri çekilmişlerdir. Jin ordusu, Moğol askerlerinin kaçtığını sanarak peşlerine düşmüş, ancak pusu kurulan yerden aniden saldırıya uğramıştır. Neticede Jin ordusu büyük bir yenilgi almıştır. Rivayete göre, Jin ordusundan 7.000 asker öldürülmüş ve 800 at ganimet olarak ele geçirilmiştir. Fakat Wanyan Heda, geri kalan askerleriyle şehir içine sığınarak savunma pozisyonu aldırıştır. Moğol ordusu, on gün süren yoğun saldırılara rağmen şehri ele geçirememiştir. Bunun üzerine kuşatma kaldırılarak Luochuan ve

Fuzhou gibi mevziler ele geçirilmiştir (Yuan Shi, 1976a, ss. 21-22; Yuan Shi, 1976b, s. 2934).

Muqali'nin başındaki birlikler, Jin askerlerine üst üste darbeler indirirken, Moğollar tarafından Zhongdu'ya vali olarak atanmış olan Shi Tianying, esir alınan Jin komutanlarından Zhang Tieqiang'ı Muqali'nin huzuruna çıkarmıştır. Muqali, Zhang Tieqiang'ı sorguya çekmiştir. Zhang, kendisinin yirmi yıldan fazla Jin'e hizmet ettiğini ve ölümden korkmadığını söylemiştir. Yuan Shi'ye göre, Muqali bu sözlerden oldukça etkilenmiş ve onu serbest bırakmayı düşünmüştür. Ancak çevresindeki komutanların ısrarları üzerine Zhang Tieqiang'ın idam edilmesine karar vermiştir. Bu olayın ardından Muqali'nin komutasındaki Moğol ordusu Fangzhou'yu ele geçirmiş ve ilerlemeye devam etmiştir. Ancak bir anda Xizhou'nun Jin ordusu tarafından yeniden ele geçirildiği haberi, Muqali'nin ordugâhında yankı bulmuştur. Bunun üzerine Muqali, ordusunun yönünü Xizhou'ya çevirmiştir. Moğol ordusu, Danzhou'dan nehri geçerek Xizhou'yu sert bir kuşatma altına almıştır (Yuan Shi, 1976a, s. 22; Yuan Shi, 1976b, ss. 2934-35).

Diğer yandan Buhua da askeri faaliyetlerine tüm hızıyla devam ediyordu. Kısa sürede Buhua komutasındaki Moğol ordusu, Qin ve Long bölgelerine çıkarma yaparak Yunzhong yoluyla Mengzhou'daki Siho Hisarı'nı ele geçirmiş ve burayı eyalet merkezi haline getirmiştir. Ardından Jinyang'daki Yihe Hisarı'nı ve Sanqingyan'ı ele geçirmiş, nihayet Qinglong Hisarı'na dayanmıştır. Jin'in Pingyang yöneticisi Hu Tianzuo, burada direnmeye çalışmışsa da teslim olmak zorunda kalmıştır (Yuan Shi, 1976b, s. 2935).

Bu sırada Muqali, eş zamanlı olarak Jiang'a karşı büyük bir taarruz başlatmıştır. İlk olarak Rongzhou'daki Huping Hisarı'nı ele geçiren Muqali, ardından uzun süredir Jin'in elinde bulunan Hezhong'u zapt etmiştir. Geçiş kolaylaştırmak amacıyla komutanlarına bir yüzer köprü inşa ettirerek nehirden geçmiş ve Tongzhou şehrini fethetmiştir. Bu başarıdan sonra Moğol ordusu Pucheng'e yönelmiş, ardından doğrudan Chang'an'a ilerlemiştir. Jin'in Jingzhao eyalet valisi Wanyan Heda, 200.000 kişilik bir orduyla Chang'an'ı sıkı bir şekilde savunmuştur. Bunun üzerine Muqali, komutanları Wuhunai ve Taibuhua'ya 6.000 askerle şehri kuşatmalarını emretmiştir. Aynı zamanda bir diğer komutanı Anchi'yi 3.000 askerle Tongguan'a göndererek iletişim hatlarını kesmiş ve ardından batıya dönüp Fengxiang'a saldırmıştır. Ancak tüm çabalara rağmen, şehir bir ay boyunca direnmeyi başarmıştır. Muqali, bunun üzerine ordusunu Weishui'nin güney cenahına konuşlandırmış ve Buhua'ya ordusuyla birlikte güneye geçerek Niuling Geçidi'ni aşmasını, Song Hanedanlığı'na bağlı Fengzhou'ya yönelip ardından geri dönmesini emretmiştir (Yuan Shi, 1976b, ss. 2935-36; Jin Shi, 1887, ss. 247-250).

Bir yıl sonra, 1223'te, Muqali daha düzenli bir orduyla yeniden harekete geçmiştir. Ancak bu sırada ağır bir hastalığa yakalanmıştır. Rivayete göre, kardeşi Daisun'u yanına çağırarak şu sözleri söylemiştir: "Ben neredeyse 40 yıldır zırh giyip mızrak taşıyarak doğuda ve batıda savaştım. Ülkeme büyük başarılar kazandırdım. Hiçbir pişmanlığım yok. Yalnızca Bianjing'in (Kaifeng) henüz ele geçirilmemiş olmasına üzülüyorum. Sen bunun için çaba sarf etmelisin." Muqali, bu sözlerin ardından, henüz 54 yaşındayken vefat etmiştir. Başka bir rivayete göre ise, daha sonra Cengiz Han'ın Fengxiang'a saldırdığı sırada şu sözleri söylediği aktarılmıştır: "Muqali burada olsaydı, benim şahsen buraya gelmeme gerek kalmazdı." Muqali'nin başlattığı seferler, o sıralarda 26 yaşında olan oğlu Bol tarafından sürdürülmüşse de istenilen sonuç alınamamıştır (Yuan Shi, 1976a, s. 22; Yuan Shi, 1976a, s. 45; Yuan Shi, 1976b, s.2936; Atwood, 2015, s. 269; Martin, 1977, s. 273 vd). Bu son Çin seferi, Muqali için başarısız olarak değerlendirilmese de kesin bir sonuca ulaşmadığı için tam anlamıyla başarılı da sayılmamıştır. Jin Hanedanlığı'nın tamamen Moğol kontrolüne girmesi (1234), Cengiz Han'ın halefi Ögeday (1229-1241) döneminde gerçekleşmiştir (Reşîdüddîn, 1373 hş, s. 1/460).

1221 yılında Muqali'yi ziyaret eden Shao Hung, onu devletin kuruluşuna katkıda bulunan en önemli kişilerin başında sayar ve kendisi göre o, Tai shi (büyük üstad) ve Guo wang (devletin prensi) derecesine yükselmişti. Müellif, Çinlilerin ona "Muo hou lo" şeklinde hitap ettiklerini, kendi fermanlarında ise adının "Mı hei li" şeklinde yazıldığını belirtir. Ardından Cihanın tüm süvarilerinin "Ulu Serdari", "nazırlar kurulunun reisi (tai shi)" ve "devletin prensi (Guo wang/Goo ong)" mevkisine yükseltilen Muqali'nin aslen Kara Tatar neslinden geldiğini son on yıl içerisinde doğu ve batı istikametinde seferler düzenlediğinden, ün ve namının Çin başta olmak üzere birçok yere yayıldığını yazar. Yine müellifin belirttiği üzere, tüm çatışma ve muharebelerde kararları kendi başına aldığından, kendisine Han'ın vekili denilir, kıyafeti ve makamının da Cengiz Han'ınki ile aynı olurdu. Onun ağabeyi Ji li ge na'nın kendisine ait 1.000 asker sahip iken herhangi bir makamı bulunmamaktaydı. Cengiz Han'ın yakın muhafız birliği (keşik) görevli Mo ge ile Ordu'da görevli Dai sun gui wang adlı iki kardeşi bulunuyordu. Shao Hung, Muqali'nin emrindeki komutan ve askerlere kardeşleri gibi davrandığını kendisine de öz ismiyle hitap edilmesine müsaade edildiğini, buna karşı devletin prensi hitabına izin vermediğini yazar. Onun Bo lu adında bir oğlu bulunurdu (Shao Hung, 2012, ss. 61-63; Wing, 2017, s. 40). Moğolların Gizli Tarihi'nde ise bu isim Buha şeklinde geçer (Moğolların Gizli Tarihi, 2010, s. 151; Moğolların Gizli Tarihçesi, 2011, s. 194). Reşîdüddîn'in bildirdiğine göre de Kaydu tarafından hapsedilen Hentûn Noyan ile birlikte Caukûr ve Umûk da onun neslinden geliyorlardı (Reşîdüddîn, 1373 hş, s. 1/599). Yuan Shi ise onu neslinden gelen ve Çin'deki Yuan (Moğol) İmparatorluğu'na hizmet eden pek çok kişinin adını zikretmektedir (Yuan Shi, 1976b, s. 2928 vd).

Anlaşıldığı üzere Çin'deki tüm askerî ümera süvari birlikleri ile Muqali'ye bağlıydılar (Shao Hung, 2012, s. 68). Shao Hung, Muqali'nin her savaştan dönerken hatunların her birinin her gün ayrı ayrı içki ve yemek hazırlayıp büyük ziyafet verdiklerini, diğer komutanların da aynı âdeti uyguladıklarını bildirir. Ayrıca balık ve diğer etleri yıkanmamış elle yediklerini, ellerine bulaşan yağları da giydikleri elbiselere sürerek temizlediklerini, bu elbiseleri de yıkamadıklarını, çok eskidikleri veya çok kirlendiğinde çıkarıp attıklarını ekler. Muqali'nin tahtı, altın yıldızlı ejderha başı ile süslü Cengiz Han'ın tahtına nazaran bazı yerlerinde gümüş kullanıldığından biraz daha az gösterişli iken, atlarında kullanılan eyer ve kemerlerin altın yıldızlı ejderha motifi ile süslü olup Cengiz Han'ınki ile aynıydı. Muqali'nin savaşlara giderken açık kullandığı dokuz direkli (tuğ) beyaz bayrağının ortasında siyah bir ay bulunuyordu. Ayrıca bir iki tane davulu bulunup bu davullar sadece savaşta kullanılırdı (Shao Hung, 2012, ss. 80-82).

Sonuç

Cengiz Han'ın yükselişinde daima destekte bulunan ve dört yakın arkadaşından en yüksek makama sahip olan Muqali'nin faaliyetlerini konu edinen bu çalışmada görüldüğü üzere onun asıl vazifeleri Çin seferlerinde üstelendiği komutanlıklardır. Henüz elli dört gibi yaşta ölmesine rağmen çoğu Çin'de olmak üzere Moğolistan ve Tangut topraklarında başarılı seferler düzenlemiş ve Cengiz Han'ın Moğolistan'da etrafındaki rakipleri bertaraf ederken en çok güvendiği dostu olmuştur. Özellikle Çin'deki başarıları, Moğol tarihçileri arasında onu adeta efsane haline getirmiştir. Fakat bazı araştırmacılar tarafından Çin'deki başarıların nihai amaca ulaşmadığı için birtakım eleştirilere maruz kalmışsa da Çin seferinin ölümü ile kesintiye uğramasını onun askerî başarılarını tümü ile gölgede bırakmaya yetmemektedir. Nitekim Muqali, girdiği her muharebeyi kazanmış, bilakis Taycikut, Tatar, Kereyit ve Merkitler gibi Moğol kabileleri ile birlikte Kitan, Cürçen ve Tangutlar gibi daha teçhizatlı ordulara karşı da büyük başarılar elde etmiştir. Bu sebeple kendisi şüphesiz orduları iyi organize eden, Moğol askerî psikolojik harp taktiklerini uygulayan ve ordular arasındaki koordineyi sağlayan üstün meziyetlere sahip bir kişiliğe sahipti.

Asıl olarak da Muqali'nin Jin İmparatorluğu'na karşı gerçekleştirdiği askerî harekâtlar, hem Moğol İmparatorluğu'nun Çin'e yönelik fetihlerinde hem de Cengiz Han'ın askerî liderliğinin pekişmesinde kritik bir rol oynamıştır. Cengiz Han'ın Çin seferi, sadece bir toprak genişlemesi olarak değil, aynı zamanda askerî strateji, liderlik ve diplomatik hamlelerin birleşimi olarak tarihe geçmiştir. Muqali'nin bu süreçteki katkıları, Moğolların Çin'deki başarılarının temellerini atmış, onun askerî yetenekleri ise, Moğolların bu büyük imparatorlukla karşı karşıya geldiklerinde gösterdikleri zaferlerin ardındaki önemli etmenlerden biri olmuştur. Muqali'nin

başarıları, özellikle Mançurya ve Jin topraklarındaki seferlerde belirginleşmiştir. Moğollar, Çin'in kuzey bölgelerini ve önemli şehirlerini ele geçirme sürecinde Muqali'nin komutasındaki birliklerin büyük zaferler elde etmeleri, Moğolların savaş stratejilerinin etkinliğini gözler önüne sermektedir. Örneğin, Gaozhou ve Zhongdu'nun kuşatılmasında elde edilen başarılar, Muqali'nin hızlı ve etkili askerî hamleler yapabilme kapasitesini göstermektedir. Özellikle Zhongdu kuşatmasındaki zafer, Moğolların büyük bir askerî strateji ve sabırla şehirleri teslim almalarını simgelemektedir ve sadece askerî değil, aynı zamanda psikolojik bir üstünlük de sağlamıştır; Zhongdu'nun düşüşü de Jin İmparatorluğu'nu ciddi şekilde sarsmış ve savaşın seyrini Moğollar lehine çevirmiştir.

Bununla birlikte, Muqali'nin bu başarıları sadece askerî başarılarla sınırlı kalmamıştır. Zhongdu kuşatması sırasında Çinli komutanların teslimiyetindeki gecikmeler ve teslim olduklarında yaşanan kıyım, Muqali'nin liderlik tarzı hakkında da bazı önemli sonuçlara neden olmuştur. Onun, teslim olan düşman askerlerine karşı gösterdiği sert tutum, Moğol İmparatorluğu'nun zafere ulaşma yolundaki tavizsiz yaklaşımını yansıtmaktadır. Aynı şekilde bu sert tutum, Moğolların askerî stratejisinin bir parçası olarak, düşmanlarını korkutmak ve onları sindirmek için kullanılmıştır. Muqali'nin Mançurya'daki başarısının ardından Zhongdu'nun kuşatılması, Cengiz Han'ın stratejilerini uygulamada başarılı bir örnek teşkil etmiştir. Cengiz Han'ın geri çekilmesi ve Muqali'yi Zhongdu'ya bırakması, ona olan güvenini gösterirken, aynı zamanda askerî stratejinin esnekliğini ve yerinde karar alma yeteneğini de ortaya koymuştur. Bu, yalnızca büyük bir askerî gücün değil, aynı zamanda liderlerin doğru zamanlamayla kararlar alabilme yeteneklerinin de önemini vurgulamaktadır. Son olarak Muqali'nin Jin İmparatorluğu'na karşı yürüttüğü seferler, Moğol İmparatorluğu'nun Çin'e yönelik genişlemesinin önemli dönüm noktalarından biri olduğunu tartışmasız kabul etmek gerekir. Onun askerî dehası ve liderlik yetenekleri, Cengiz Han'ın planlarının başarıya ulaşmasında kritik bir rol oynamış ve onun askerî stratejileri, yalnızca savaş kazanma hedefiyle değil, aynı zamanda düşmanlarını sindirerek, Moğol İmparatorluğu'nun zaferini pekiştirmeyi amaçlayan bir bütün olarak şekillenmiştir. Bu zaferler, Muqali'nin nezdinde Moğolların askerî gücünü, disiplinini ve stratejik zekâsını sergileyen örnekler olarak tarihteki yerini almıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça

- Allsen, T. (1994). The rise of the Mongolian Empire and Mongolian rule in North China. *The Cambridge History of China*, 6, Cambridge University Press.
- Atwood, C.P. (2004a). *Encyclopedia of Mongolia and the Mongol Empire*, New York.
- Atwood, C. P. (2004b). Validation by holiness or sovereignty: Religious toleration as political theology in the Mongol World Empire of the thirteenth century. *The International History Review*, 26(2), 237-256.
- Atwood, C. P. (2015). Pu'a's boast and Doqolqu's death: Historiography of a hidden scandal in the Mongol conquest of the Jin. *Journal of Song-Yuan Studies*, 45, 239-278.
- Batîfî, (1394 hş). *Ehval-ı Mülûku't-Tatar ve'l-Moğol*, (tsh. Resûl Ca'feriyân), Kum.
- Cheng Wou Ts'in Tchong Lou, (1951). *Histoire des campagnes des Gengis Khan*. (P. Pelliot, L. Hambis, Trans.), 1, Paris.
- Cüveynî. (2013). *Tarih-i cihangüşa*. (M. Öztürk, Çev.), Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Cüzcanî. (1402 hş). *Tabakât-ı nâsirî*, (tsh. Abdulhay Habibî). Tahrân.
- Dafeng, Q. - 瞿大風, (2003). A new study concerning an explanation of the word "Tamaci" and the Tamaci army. *Central Asiatic Journal*, 47(2), 242-249.
- Jin Shi. (1887). *Histoire de l'Empire de Kin ou Empire d'or: Aisin gurun-i suduri bithe*. (C. de Harlez, Trans.). Louvain.
- Kutbeddin eş-Şirazî. (2010). *Ahbârü Moğolân der Enbâne-i Molla Kutb*, (tsh. İrec Afşâr), Kum.
- Kwanten, L. (1978). The career of Muqalı: A reassessment. *Bulletin of Sung Yuan Studies*, (14), 31-36.
- Li Xinchuan, (2021). *Selections from random notes from court and country since the Jianyan years*. (C.P. Atwood, Trans.). Hackett Publishing Company.
- Martin, H. D. (1942). The Mongol wars with Hsi Hsia (1205-27). *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, 3, 195-228.
- Martin, H. D. (1943a). Chinghiz Khan's first invasion of the Chin Empire. *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, 2, 182-216.
- Martin, H. D. (1943b). The Mongol army. *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, 1, 46-85.
- Martin, H. D. (1977). *The Rise of Chingis Khan and his conquest of North China*. Octagon Books.
- Mirhând, (1375 hş). *Ravzatü's-Safa fi Sireti'l-Enbiyâ ve'l-Mülûk ve'l-Hülefâ*, (tsh. Abbas Perviz), 5, Tahrân.
- Nesevî. (1986). *Sîretü Celâleddin Mengübernî*, (tsh. Mücteba Mînuvî), Tahrân.
- De De Rachewiltz, I. (1923). "Muqalı" in the service of the Khan-Eminent personalities of the

early Mongol-Yüan Period (1200-1300), I.Rachewiltz-H.Chan-H. Ch'ing-P.Geier-M.Wang (Eds.), Wiesbaden.

Pow, S. (2017). The last campaign and death of Jebe Noyan. *Journal of the Royal Asiatic Society*, 27(1), 31-51

Reşîdüddîn, (1373 hş). Camiü't-Tevârih, (tsh. M.Rûşen- M. Mûsevî), 1-4, Tahran.

Sagang Sechen, (2023). *The precious summary, a history of the Mongols from Chinggis Khan to the Qing Dynasty*. (J. Elverskog, Trans.). Columbia University Pres.

Tsai, W. (2011). Ethnic riots and violence in the Mongol Empire: A comparative perspective. *Mongolian Studies*, 33, 83-107.

Wing, P. (2017). *The Jalayirids*, Edinburg University Press.

Yuan Shi 元史, (1976a). (Der. Song Lian), (ed. Yang Jialuo). 1, Yuan Shi Juan -元史卷/Ta izu-太祖, (Cengiz Han devri Yuan/Moğol tarihi), Zhong Hua Shuju.

Yuan Shi, 元史 (1976b). (der. Song Lian), (ed. Yang Jialuo). 119, Mu hu ali-木华黎, (Muqali biyografisi), Zhong Hua Shuju.

Extended Summary

Muqali was one of the most important military commanders under Genghis Khan, playing a significant role in the Mongol invasions of China. His military achievements, particularly during the campaigns against the Jin Empire in the early 13th century, helped pave the way for Mongol dominance in northern China. Through a series of strategic battles, sieges, and alliances, Muqali contributed to the rapid expansion of the Mongol Empire, which ultimately led to the conquest of China. The Mongol campaigns against the Jin Empire began in 1211, following a series of preliminary skirmishes and smaller raids. Before this, Genghis Khan had focused on consolidating power within the Mongol tribes and expanding into neighboring regions. However, after overcoming the Tangut Kingdom of Hsia Hsia (modern-day western China) and the collapse of various smaller states, Genghis Khan set his sights on China. By 1211, the Jin Empire controlled the northern part of China, while the Song Empire held sway over the southern region. In 1211, Genghis Khan initiated a full-scale invasion of Jin territory. Muqali played a crucial role in this campaign, taking command of the Mongol forces on the left wing of the army. The first major battle of the campaign took place at Wusha Castle, which was successfully captured by Muqali's force. This victory was a key moment in the Mongols' early successes in China, as it demonstrated the effectiveness of their military tactics and ability to overcome fortified positions. Following the capture of Wusha Castle, Muqali's forces continued to advance into Jin territory, causing widespread devastation. In 1212, the Mongols achieved another significant victory by seizing Zijingguan, a key city in the Jin Empire. This success was followed by the destruction of other cities, including Wuhuiling, where the Mongols defeated some of the Jin Empire's most elite troops. These victories were part of a broader strategy to weaken the Jin defences and prepare for a larger assault on the Jin capital. In 1213, Muqali's forces launched further assaults on Jin-held territories, and by 1215, they had advanced to Zhongdu, the capital of the Jin Empire, located in modern-day Beijing. The Mongol forces besieged the city, and after a prolonged siege, Zhongdu fell to the Mongols. The siege lasted almost a year, during which the Mongols employed various tactics to wear down the defenders. The Mongol victory at Zhongdu was a pivotal moment in the conquest of northern China, as it marked the fall of the Jin capital and dealt a severe blow to Jin military morale. During the siege, Muqali's leadership was crucial to the success of the Mongol force. The defenders, under the command of General Shao Ao, attempted to hold out, but after suffering heavy losses and being overwhelmed by the Mongols, they eventually surrendered. According to Chinese sources, over 80,000 people were killed during the capture of Zhongdu, and the defenders' leadership was decimated. The city fell to the Mongols, and the Jin Empire was forced to retreat further south.

Muqali's military prowess and ability to command large armies were instrumental in the Mongols' rapid successes in China. His strategic acumen was evident in his ability to take on fortified positions, outmaneuver enemy forces, and maintain momentum throughout the campaign. His leadership helped secure several key victories for the Mongols, ultimately leading to the collapse of Jin resistance in the north. In the aftermath of the fall of Zhongdu, Muqali's forces continued to push into the heart of Jin territory. By 1215, the Mongols had captured several more key cities and had effectively neutralized the Jin Empire's ability to mount a significant defence. This success was a major blow to the Jin Empire, which had been one of the most powerful states in northern China. As a result, the Jin Emperor, recognizing the inevitability of Mongol victory, sent an envoy to Genghis Khan offering peace and tribute. The Mongol victories in the north, particularly under the leadership of Muqali, had far-reaching consequences for the Jin Empire. The loss of Zhongdu and the defeat of the Jin armies in key battles weakened the empire's hold over its northern territories. The Mongols' rapid advance into central China put immense pressure on the Jin leadership, forcing them to retreat further south to Kaifeng, where they regrouped and made preparations for future resistance. Muqali's military successes not only helped Genghis Khan establish Mongol supremacy over northern China but also contributed to the Mongol Empire's broader expansion across Asia. His campaigns against the Jin Empire demonstrated the effectiveness of Mongol military tactics, including the use of fast-moving cavalry, psychological warfare, and siege techniques. These methods would later become key components of Mongol strategy in other regions, including the Middle East and Eastern Europe. In addition to his military accomplishments, Muqali's role in the Mongol conquest of China also highlighted his ability to manage large-scale operations and lead diverse force. His ability to coordinate multiple Mongol armies, work with local allies, and maintain discipline among his troops was crucial to the Mongols' success in China. His leadership helped ensure that the Mongols maintained the momentum necessary to achieve their goal of conquering the Jin Empire and eventually the Song Empire. Muqali's success in the Jin campaigns earned him significant recognition and respect within the Mongol Empire. His contributions to the Mongol conquests, particularly in China, were a testament to his skill as a military commander and strategist. His role in the destruction of the Jin Empire helped secure Mongol control over northern China and set the stage for the eventual Mongol conquest of all of China. In conclusion, Muqali was a key figure in the Mongol conquest of China, playing a pivotal role in the defeat of the Jin Empire. His military leadership and strategic vision helped the Mongols achieve significant victories, ultimately leading to the downfall of the Jin Empire and the expansion of Mongol power in China. Muqali's successes in the Jin campaigns demonstrated his military expertise and cemented his place as one of Genghis Khan's most trusted commanders. Through his efforts, Muqali helped shape the course of Mongol

history and contributed to the creation of one of the largest empires in world history.